PRIEST VASILE LUCACIU, HIS BATTLES FOR THE CAUSE OF THE ROMANIAN PEOPLE OF TRANSYLVANIA AND AGAINST THE BISHOP IOAN SZABO

Nicolae Iuga
Prof. PhD, Associate Researcher Gr. I,„Constantin Rădulescu-Motru”
Philosophy Institute, Romanian Academy

Abstract.One of the most remarkable fighters for the right of self-determination of the Romanian people in Transylvania, according to the principles stated by US President Woodrow Wilson (1913-1921), was Vasile Lucaciu (1852-1922) priest from Maramures. He co-authored several memoirs about the national rights of the Romanians in the Austro-Hungarian Empire during the period preceding the First World War, as well as the bearer of these memoirs and messages to the Emperor of Vienna, the Pope of Rome and the United States of America . He has been an intransigent struggle for his nation's rights for more than thirty years.

If these things are well known, it is less known that priest Vasile Lucaciu had to fight not only with the Austro-Hungarian authorities, but also with his superiors in the Greek Catholic Church, especially with his bishop Ioan Szabo, which under these circumstances was on the side of the Hungarian government in Budapest and against the political interests of the Romanians in Transylvania.

Keywords: Vasile Lucaciu, Bishop Ioan Szabo, Memorial Movement, Transylvania, the Romanian people, national rights

Pe vremea Dualismului Austro-Ungar, în perioada cea mai grea a asaltului Ungariei de maghiarizare a românilor din nord-vestul Ardealului, Episcopia Greco-Catolică Română de Gherla a avut un episcop nu doar filo-maghiar ci și, prin modul lui de acțiune, un veritabil agent al Guvernului de la Budapesta, în persoana lui Ioan Szabo**,** acesta având și cea mai îndelungată arhipăstorire de 32 de ani, între 1879-1911, aflată pe de-a-ntregul în interiorul perioadei dualismului Austro-Ungar. Dacă pentru Episcopul Inocențiu Micu-Klein, Unirea cu Biserica Romei nu a fost un scop în sine, ci mai degrabă un mijloc, prin care el a urmărit obținerea de drepturi politice pentru poporul român din Transilvania, pentru Episcopul Ioan Szabo Unirea cu Biserica Romei a însemnat un mijloc pentru supunerea politică a națiunii române față de „națiunea dominantă” maghiară și finalmente de aneantizare a națiunii române prin politica maghiarizare.

Cercetătorul care ar vrea să se documenteze asupra Episcopului unit Ioan Szabo este surprins de la bun început de o ciudățenie. Datele elementare despre episcopii uniți în general existente pe Wikipedia care – după bibliografie, judecăți de valoare și stil sunt redactate de către medii apropiate Bisericii Greco-Catolice – sunt extrem de sărace cu referire la Ioan Szabo. Numai cinci rânduri pentru o arhipăstorire îndelungată de 32 de ani, în timp ce pentru predecesorul său Mihai Pavel, care a fost episcop de Gherla doar șase ani (1873-1879) și pentru succesorul său Episcopul Vasile Hossu, care a fost episcop la Gherla doar patru ani (1912-1916),

BDD-A29667 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:26 UTC)

sunt consacrate mai multe zeci de rânduri. Să fie oare această exagerată parcimonie documentară în ce îl privește pe Ioan Szabo explicată numai prin aceea că activitatea anti-românească a acestui episcop român greco-catolic este jenantă și este preferabil să fie trecută sub tăcere?

Istoricii bisericești contemporani de confesiune greco-catolică îi fac Episcopului Ioan Szabo o biografie cosmetizată cu grijă[1], în care enormitățile cele mai grosolane (cum că guvernul de la Budapesta „n-a îndrăznit" să ridice problema înființării Episcopiei de Hajdudorogh, atâta timp cât a trăit Ioan Szabo) sunt amestecate cu finețuri stilistice iezuite, dar istoricul Nicolae Iorga, pe care nu îl putem crede un ignorant în temă, îi face acestui vlădic, pe care îl vizitează la Gherla în anul 1906, un portret întunecat. „În fruntea acestor aşezăminte diecesane stă un om care se poate intitula episcop, conte român, asistent al scaunului pontifical, prelat domestic, consilier intim al împăratului, cavaler al ordinului Francisc-Iosif. Excelenţa sa domnul Ioan Szabo, care-şi scrie numele în ortografia sufletului său, se simte bine, după douăzeci şi şase de ani de păstorire, în acea casă cu două rînduri [...], cu acea arhivă care mucezeşte, cu acea biserică parohială veche care se dărîmă, cu acea biserică parohială nouă, pe care o fac alţii, cu aceste şcoli, dintre care una are casă cu chirie, iar cealaltă limbă cu chirie. Clerul lui nu-l vede mai niciodată, iar credincioşii nu pomenesc să-l fi putut saluta cândva la vreo sărbătoare sau la vreo sfinţire de biserică. Pînă şi şedinţele consistoriului se ţin fără preţioasa prezenţă trupească a arhiereului. În schimb, Ioan Szabo e cel mai plăcut episcop românesc pe care şi-l poate dori orice guvern din [Buda]Pesta. Urmaşul la Gherla al lui Ioan Alexi cel învăţat, al lui Ioan Vancea cel energic, al lui Mihai Pavel cel blînd şi milostiv este acest bătrîn sumbru şi singuratec, fără inimă pentru diecesa sa şi pentru neamul său"[2]. Prezența redusă a episcopului în public este de înțeles. La numai șase ani de la instalare, adică începând cu anul 1885, Episcopul Ioan Szabo se îmbolnăvește grav, nu mai poate face nici vizitațiuni canonice și nici nu își poate onora cea mai mare parte din atribuțiile chiriarhale, dar rămâne cu toate acestea în scaunul episcopesc încă 26 de ani, fără să își dea demisia. Sau poate și-ar fi dat el demisia, dar nu i-a permis guvernul de la Budapesta să plece, ca unuia care făcea guvernului în mod constant servicii anti-românești.

Dar puținătatea surselor documentare și caracterul lacunar ale acestora în ceea ce îl privește pe Episcopul Ioan Szabo le putem suplini cu un folos foarte bun, prin studierea corespondenței acestuia. Și aici a fost publicată doar corespondența sa cu Sf. Scaun[3], nu însă și cea cu guvernul de la Budapesta, de la care ne-am putea aștepta la descoperiri terifiante. Se mai pot consulta cu folos mai slab și culegeri de portrete de episcopi de Cluj-Gherla, scrieri encomiastice, cu valoare obiectiv documentară mai redusă, unele redactate încă din timpul vieții Episcopului Ioan Szabo[4] de către preoți aflați în subordinea sa, cum ar fi de exemplu fostul Vicar al Maramureșului Tit Bud, de la care este de înțeles că nu trebuie să ne așteptăm la o evaluare critică a activității vlădicului, sau de canonici ai capitlului diecezan de Cluj-Gherla, denumirea din terminologia greco-catolică pentru conducerea unei episcopii[5].

[1] Vezi de exemplu Silvestru Augustin Prunduș și Clemente Plăianu, *Catolicism și Ortodoxie Românească – scurt istoric al Bisericii Române Unite,* Casa de Editură Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1994.

[2] Nicolae Iorga, *Pagini alese din însemnările de călătorie prin Ardeal şi Banat,* vol. 2, Ed. Minerva (colecția BPT), Bucuresti, 1977.

[3] * * * *Episcopul Ioan Szabo și Sfântul Scaun. Corespondență. (1874-1910),* Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2007. Ediție, studiu introductiv și note Ion Cârja și Daniel Sularea.

[4] De exemplu vicarul Maramureșului Tit Bud, *Disertatiune despre episcopii și vicarii români din Maramureș,* Gherla, 1891.

[5] Victor Bojor, *Episcopii Diecezei Greco-Catolice de Gherla,* Cluj, 1837.

BDD-A29667 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:26 UTC)

Pe scurt aflăm că viitorul episcop s-a născut la Istrău, actualmente în comuna Moftin județul Satu Mare, în anul 1836, în familia unui preot unit. Face seminarul la Oradea și apoi în 1836, la numai 17 ani, este trimis de către episcopul greco-catolic de atunci al Oradiei Vasile Erdelyi, la studii la Roma, Colegiul Sfântul Athanasie. După șase ani este doctor în Teologie și revine la Oradea. Este, pe rând, secretar al Episcopiei, director al seminariului și canonic, iar în 1879 ajunge episcop de Gherla. La Seminarul Teologic de la lângă Episcopia Gherlei, noul episcop Ioan Szabo scoate limba română ca limbă de predare, sub motivul că predarea în această limbă era și așa „obstaculată de politica statului dualist”[6] (argument sofistic, precum cel comis de individul care spune că a luat el această geantă văzută pe stradă, ca să nu se fure) și a înlocuit-o cu latina. A făcut apoi demersuri la guvern ca toți preoții din Episcopia Gherlei să primească salariu fix de la statul maghiar, la fel ca și preoții proveniți din parohiile românești preluate de la Eparhia Muncaciului.

Însă adevărata față de fals român a Episcopului Szabo s-a putut vedea în relațiile sale cu mișcarea națională românească, pe de o parte și cu guvernul maghiar, pe de altă parte. Episcopul era de părere că Partidul Național Român, adică partidul luptătorilor memorandiști este „o aventură politică de natură a tensiona inutil relațiile cu națiunea dominantă”[7], fiind vorba desigur de națiunea maghiară. În Rapoartele trimise periodic către Sf. Scaun era prevăzut și un paragraf cu un rol formal, în care erau menționate de fiecare dată vecinătățile, adică alte episcopii sau, dacă este cazul, alte state cu care se învecinează Episcopia în cauză. În ceea ce privește Episcopia sa, Ioan Szabo spunea în fiecarea Raport ea se învecinează „la Răsărit cu Moldova”, evitând cu bună știință să folosească denumirea reală a statului, care nu mai era demult Moldova, ci era Regatul României. Sau poate că el nu (re)cunoștea că există un Regat al României? În aceeași cheie psihanalitică trebuie interpretată și o altă „scăpare” lingvistică a lui Ioan Szabo. În terminologia Greco-Catolică din toate celelalte trei episcopii românești – Blaj, Lugoj și Oradea – pentru a desemna pe credincioșii ortodoși era încetățenită și unanim uzitată sintagma de „Greco-Orientali”, mai puțin în Episcopia Gherlei, unde episcopul continua să folosească pentru frații lui ortodocși români termenul medieval peiorativ de „schismatici”.

Apoi este cazul probabil ceva mai cunoscut al relațiilor încordate ale episcopului Ioan Szabo cu preotul Vasile Lucaciu, mai exact spus este vorba de persecutarea contiună de către episcop a luptătorului simbol pentru cauza românismului care a fost Vasile Lucaciu. Acesta era preot la Șișești, evident în Eparhia Gherlei păstorită de Ioan Szabo și era el însuși, la fel ca și episcopul, fost student la Colegiul Sf. Athanasie din Roma. Vasile Lucaciu avea un fiu botezat cu numele unui comandant militar celebru al antichității, Epaminonda, care a urmat teologia și a devenit la rândul său preot. Când Epaminonda era încă foarte tânăr, tatăl său ar fi vrut să îl trimită la studii tot la Colegiul Sfântul Athanasie, dar de o bursă nici nu putea fi vorba, pentru că aici lucrurile erau la mâna episcopului Szabo, care nu vedea cu ochi buni activitatea națională românească a părintelui Vasile Lucaciu. Așa se face că Vasile Lucaciu încearcă să vadă o modalitate de a-și trimite fiul la Roma pe cheltuială proprie. Episcopul află și trimite o scrisoare-denunț, pe 9 noimebrie 1886, adresată cardinalului Giovanni Simeoni, prin care judecă această intenție (proces de intenție!) a lui Vasile Lucaciu ca fiind o cauză subversivă[8]. Și faptul că Vasile Lucaciu l-a trimis pe fratele său Constantin la studii la Roma, trei ani mai târziu, s-a bucurat de același tratament. Într-un alt denunț din 26 martie 1889, adresat aceluiași cardinal, Episcopul

[6] * * * *Episcopul Ioan Szabo și Sfântul Scaun. Corespondență. (1874-1910)*, p. 6-7.
[7] Idem, p. 11.
[8] Ibidem, p. 147-148.

BDD-A29667 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:26 UTC)

Ioan Szabo informează că, de pe urma parohului Vasile Lucaciu, guvernul (bineînțeles guvernul maghiar) are „multe neplăceri", iar în ceea ce îl privește pe fratele acestuia Constantin, Eminența Sa cardinalul este rugat să îl trimită înapoi acasă, în interesul menținerii „disciplinei în rândurile clerului"[9]. Iar acasă, în Eparhie, episcopul l-a judecat și pedepsit pe preotul Vasile Lucaciu, cum că ar fi „negustorit cu intenții liturgice"[10] (alt proces de intenție!), pentru faptul că și-a trimis fratele la studii la Roma.

În timp ce era paroh în Șișești, între anii 1885-1890, Vasile Lucaciu a ridicat aici o biserică nouă de zid, impunătoare, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, dar care a fost totodată consacrată de către preotul ctitor și „Sfintei uniri a tuturor românilor". A pus pe frontispiciul bisericii o inscripție probabil voit ambiguă în sine: „Pro S[ancta] Unione Omnio Romanorum"[11]. Nu era clar dacă era vorba de o unire religioasă, de „sfânta" unire a tuturor românilor cu Biserica Romei, sau mai degrabă de o unire politică a tuturor românilor, de „sfânta" unire a tuturor românilor din Ardeal, Bucovina, Maramureș și Banat cu Regatul României. Episcopul Ioan Szabo a interpretat inscripția ca fiind iarăși subversivă politic și l-a dat afară din parohie pe preotul Lucaciu[12]. Preotul nu s-a lăsat intimidat, a făcut apel la Papa, iar Sfântul părinte de la Roma l-a găsit nevinovat pe Lucaciu și a anulat Ordinul de suspendare emis de către episcop. Vasile Lucaciu și-a reluat parohia, și așa se face că reputația de anti-român a Episcopului Szabo a devenit tot mai răspândită.

De manifestări mai clare filo-maghiare și anti-românești a dat dovadă Episcopul Ioan Szabo pe la începutul secolului XX, atunci când s-a pus problema reînființării unor parohii ortodoxe în sate din partea de nord-vest a eparhiei sale, în Maramureș. E greu de spus ce anume i-a făcut pe unii enoriași, oameni modești și unii chiar fără știință de carte, să ceară ieșirea din Biserica Greco-Catolică și trecerea lor la Ortodoxie. În cursul unei cercetări sumare făcută ad hoc în unele sate din Maramureș imediat după intrarea acestui ținut în componența României Mari, pe la 1923, unii credincioși se declarau convinși că „strămoșii noștri au fost de această credință" (în localitatea Virișmort), sau alții ziceau că au făcut trecerea „din dragoste față de Legea Ortodoxă" (în Vișeul de Jos)[13]. Este posibil să fi fost și unele reminiscențe de memorie colectivă, transmise prin slujitorii bisericii, privind o „Lege Ortodoxă" a românilor care a existat într-un trecut relativ îndepărtat, adică înainte de 1700, după cum este posibil să fi existat și oameni care au trecut / revenit de la greco-catolici la ortodocși din motive de conștiință și din convingere.

Dar cauzele mai importante și cu un caracter constrângător sunt probabil altele, mai prozaice. Acestea ar fi următoarele. (1) Autoritățile au înființat peste tot școli de stat cu predare numai în limba maghiară, iar mulți oameni îi iubeau pe stăpânitorii maghiari suficient de puțin, încât să nu dorească să își dea pruncii la școală maghiară, ci să caute să treacă la o confesiune care ar avea și școli confesionale românești. Iar Mitropolia Ortodoxă Română de la Sibiu avea înainte de Primul Război Mondial un Protopopiat Ortodox Român la Dej, nu foarte departe de Maramureș, prin care maramureșenii puteau lua contact cu Biserica Ortodoxă. (2) Pe timpul dualismului Austro-Ungar, în Maramureș s-a pornit o campanie de înlăturare a vechilor biserici

[9] Ibidem, p. 153-155.
[10] Silvestru Augustin Prunduș și Clemente Plăianu, *Catolicism și Ortodoxie Românească – scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Casa de Editură Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1994.
[11] Adriana Morar, Gheorghe Mândrescu, „Biserica din Șișești" în: *Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, pag. 267.
[12] După Adriana Zaharia, vezi: http://www.informatia-zilei.ro/sm/procesele-lui-vasile-lucaciu-de-la-satu-mare
[13] Laurențiu Batin, *Armata și Biserica Ortodoxă în Maramureșul interbelic,* vol. II, Ed. Limes, 2016, p. 114-115.

BDD-A29667 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:26 UTC)

de lemn, construite după arhitectura veche românească, și de ridicare a unor biserici noi mai mari, din zid, construite după o arhitectură comună maghiară. Bisericile vechi de lemn nu au fost distruse, ci au fost donate la parohii mai sărace, care nu și-au putut construi biserici noi, de exemplu biserica de lemn din Vișeu de Jos a fost mutată în Botiza, cea din Onceşti într-o parohie de peste Tisa, biserica veche de lemn din Dragomireşti a fost vândută la Muzeul Satului din Bucureşti etc. În scopul construirii noilor biserici de piatră, după arhitectura maghiară, în parohiile în care s-au ridicat astfel de biserici, preoții au impus tuturor familiilor o contribuție fixă destul de mare, pe care cei mai săraci nu puteau să o plătească. În Dragomireşti de exemplu, capii de familie care au făcut cerere de trecere la ortodocși menționau acolo pe hârtie acest lucru, cum că nu au de unde să plătească taxele impuse pentru biserica nouă. (3) A treia cauză a constat în lăcomia deplasată a unor preoți greco-catolici. Fiind singurii preoți existenți în sate, și având deci monopolul serviciilor religioase, aceştia au ajuns să pretindă taxe aberante. Se citează cazul unui protopop, Ioan Gyenghe, care a pretins de la un locuitor mai înstărit din Săcel o pereche de boi pentru o slujbă de înmormântare. Sau cazul preotului Tit Demian din Vișeul de Jos, care îi târa prin tribunale și îi executa silit pe credincioșii care nu puteau să plătească la timp taxele bisericești[14]. Astfel că, înainte de Primul Război Mondial, atunci când au apărut prin satele din Maramureș grupuri de inițiativă pentru (re)înființarea unor parohii ortodoxe, clerul și ierarhia greco-catolică au intrat în panică, deoarece pierdeau importante surse de venit în favoarea unei biserici concurente și au cerut intervenția în forță a autorităților Austro-Ungare. Motivul pe care îl invocau era acela că, prin apariția Ortodoxiei în zonă, „se periclitează maghiarizarea în Maramureș și integritatea statului ungar”[15]. Deci, nu se făcea nici un secret din faptul că clerul greco-catolic din Maramureș, spre deosebire de cel ortodox era dispus, cel puțin la nivel declarativ, să dea o mână de ajutor autorităților Austro-Ungare în procesul de maghiarizare a populației românești. Sau poate era doar un anume fel de „diplomație”, preoții uniți să aprobe în vorbe maghiarizarea propriilor credincioși români, doar cu scopul de a-și atrage ajutorul autorităților și al jandarmeriei maghiare pentru reprimarea apariției unei concurențe ortodoxe.

În acest context, reacția Episcopului Ioan Szabo este deosebit de grăitoare. Prea Sfinția Sa a depus o „plângere criminală” (un denunț penal în înțelesul de azi) la Tribunalul Comitatului Maramureș de la Sighet, precum și la Guvernul de la Budapesta, în care îi denunța pe românii trecuți la Ortodoxie că și-au falsificat adeverințele de trecere și că au provocat „agitație daco-romană” (sic!), primejdioasă pentru statul maghiar[16]. Este, din partea sa, mai mult decât un simplu colaboraționism ocazional, de conjunctură și din oportunism cu guvernul maghiar de la Budapesta, pentru care s-ar putea găsi justificări. Ideea de a denunța la autoritățile din Budapesta o „agitație daco-romană” între românii din Maramureș, denota o identificare a acestui episcop român cu interesele statului maghiar și insinua primejdia geopolitică – pentru maghiari – a unei Românii Mari, „daco-romane”, care ar aspira să își refacă hotarele sale etnice, hotare care se suprapun aproximativ cu cele ale vechii Dacii. Acest om bolnav grav, care nu se putea ridica din patul durerilor pentru o vizitațiune canonică sau măcar pentru o ședință de Consistoriu, o făcea totuși pentru a redacta ba reclamații împotriva preotului Vasile Lucaciu, ba denunțuri penale împotriva unor presupuse „agitații daco-romane” în Maramureș.

O altă măsură anti-românească a Episcopului Ioan Szabo a vizat circulația cărților în eparhia sa. În anul 1906, prin Ordinul nr. 21441/29 martie 1906, Ministerul Cultelor și

[14]Idem, p. 110, 112.
[15]Idem, p. 121.
[16]Ibidem.

BDD-A29667 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:26 UTC)

Instrucțiunii Publice de la Budapesta a întocmit o listă cu titluri de cărți în limbile română, maghiară și germană care erau „oprite" din școalele din Ungaria. Fără a schița nici încercare de protestare sau tergiversare în aplicarea acestei măsuri brutal anti-românești, în scurtă vreme Episcopul Ioan Szabo convoacă o ședință de Consistoriu, pe 12 mai 1906, în urma căreia expediază la toate parohiile circulara cu nr. 4233/1906 referitoare la cărțile interzise, „spre sciință și acomodare". Această listă de cărți interzise demnă de Evul Mediu conținea 148 de titluri, între care câteva zeci în limba română. Am menționa doar câteva, ale unor autori cu o mai largă notorietate. Astfel, întâlnim aici pe Dimitrie Bolintineanu cu *Legende noaue,* București, 1862; un manual numit „Carte de cetire", București, Socecu, 1894; un manual de Retorică al lui Dimitrie Gusti; apoi Samuil Isopescul, *Elemente de Geografie comparativă,* Cernăuți, 1882; Aug. Treboniu Laurean, *Atlas geografic,* Budapesta, 1868; *Din poesiile lui Andreiu Mureșanu,* Brașov, 1895; Jacob Negruzzi, „Convorbiri literare" nr. 3/1895; Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia,* Budapesta, 1883 (la început de secol XX Episcopia Greco-Catolică de Gherla interzicea scrierile reprezentanților Școlii Ardelene!); Aron Pumnul, *Lepturariu rumânesc,* Viena, 1862; Lazăr Șăineanu, *Autori români moderni,* București, 1895; Ioan Slavici, *Istoria universală,* București, 1881; Gr. Tocilescu, *Istoria românilor,* București, 1891; V. A. Urechia, *Legende Române,* București, Librăria Socecu, 1894; Josif Vulcan, „Familia"; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor,* București, 1879.

Singura realizare notabilă a Episcopului Ioan Szabo este ridicarea Catedralei din Gherla, o construcție în stil bizantin existentă și azi, cu finanțare integrală de la guvernul maghiar de la Budapesta. În anul 1904, acest episcop a obținut de la guvernul maghiar, care nu făcea acte de binefacere dezinteresate, importanta sumă de 80.000 coroane aur, bani cu care biserica a fost zidită imediat, în anii 1905-1906. În mediile greco-catolice românești de atunci[17] circulau afirmații că acesta ar fi fost „prețul trădării" Episcopului Ioan Szabo, în favoarea intereselor maghiare.

[17] Vezi de ex. în: „Cultura creștină", an II, nr. 13, Blaj, 10 septembrie 1912, p. 386.

BDD-A29667 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:26 UTC)